

Simone de Beauvoir

DRUGI SPOL

S francuskoga prevela
MIRNA ŠIMAT

Zagreb, veljača 2016.

Zaljubljena žena

Riječ »ljubav« ni u kojem slučaju nema isto značenje za jedan i drugi spol i to je izvor ozbiljnih nesporazuma koji ih razdvajaju. Byron je točno rekao da je ljubav u muškarčevu životu samo animacija, dok je za ženu život sam. To je ista ideja koju izražava Nietzsche u *Veseloj nauci*:

Među uvjete ljubavi oba spola spada i to da jedan spol kod drugog spola ne pretpostavlja isti osjećaj, isti pojam »ljubavi«. Ono što žena podrazumijeva pod ljubavlju dovoljno je jasno: ne samo posvećenost, nego potpuno predavanje dušom i tijelom, bez zadržke, bez ikakva obzira prema bilo čemu. Ta odsutnost uvjeta je ono što ženinu ljubav pretvara u *vjeru*,⁴¹⁵ jedinu koju žena ima. Muškarac, ako voli neku ženu, *želi* od nje upravo tu ljubav; u skladu s tim je jako daleko od toga da za sebe pretpostavlja žensku ljubav; ali pod pretpostavkom da bi čak moglo biti ljudi kojima sa svoje strane želja za potpunom predanošću nije strana, to pak ne bi bili muškarci.

Muškarci u određenim trenucima svojega života mogu biti strastveni ljubavnici, ali nema nijednog koji bi se mogao definirati kao »jako zaljubljen«. Ni u svojim najžešćim zanosima, nikada se potpuno ne predaju. Čak i kad padaju ničice pred svoju ljubavnicu, opet je žele posjedovati, pripojiti sebi. U srži svojega života ostaju suvereni subjekti. Voljena žena je tek jedna vrijednost među ostalima. Žele je integrirati u svoju egzistenciju, a ne da ona proguta čitavu njihovu egzistenciju. Za ženu je, naprotiv, ljubav potpuno odricanje u korist gospodara.

Kad žena voli, mora zaboraviti vlastitu osobnost, piše Cécile Sauvage. To je zakon prirode. Žena ne postoji bez gospodara. Bez gospodara, ona je rasuta kita cvijeća.

⁴¹⁵ Nietzsche naglašava tu riječ.

Zapravo nije riječ ni o kakvom zakonu prirode. Razlika u njihovim položajima odražava se u poimanjima ljubavi muškarca i žene. Pojedinaac koji je subjekt, koji je on sam, ako ima velikodušnu sklonost transcenciji, trudi se proširiti svoj utjecaj na svijet: ambiciozan je i djeluje. No neesencijalno biće ne može otkriti apsolut u srži svoje subjektivnosti. Biće osuđeno na imanentnost ne može se ostvariti u djelima. Zatvorena u sferi relativnog, namijenjena muškarcu od svojega djetinjstva, naviknuta vidjeti u njemu suverena s kojim se ne smije izjednačiti, žena koja nije ugušila svoj zahtjev da bude čovjek maštati će o tome da nadiđe svoje biće prema nekom od tih viših bića, da se ujedini i stopi sa suverenim subjektom. Za ženu ne postoji drugi izlaz osim da se dušom i tijelom izgubi u onome kojega joj predstavljaju kao apsolut, kao esencijalno. Budući da je ionako osuđena na ovisnost, radije nego da sluša tirane – roditelje, muža, zaštitnika – odabrat će služiti bogu. Žena odabire toliko gorljivo priželjkivati svoje ropstvo da će joj se ono činiti kao izraz njezine slobode. Trudit će se prevladati svoj položaj neesencijalnog objekta radikalno ga prihvaćajući. Kroz svoju putenost, svoje osjećaje, svoja ponašanja, suvereno će uzvisivati voljenoga, postaviti ga kao vrhovnu vrijednost i stvarnost: poništiti će se pred njim. Ljubav za ženu postaje religija.

Vidjeli smo da se adolescentica na početku želi poistovjetiti s muškarcima. Kad od toga odustane, pokušava sudjelovati u njihovoj muževnosti tako što će je jedan od njih zavoljeti. Nju ne zavodi individualnost ovog ili onog muškarca. Zaljubljena je u muškarca općenito. »A vi, muškarci koje ću voljeti, kako vas čekam!«, piše Irène Reweliotty. »Kako se radujem što ću vas uskoro upoznati. Pogotovo tebe, prvoga.« Dakako, muškarac mora pripadati istoj klasi i istoj rasi kao što je njezina: povlastica spola djeluje samo pod tim uvjetima. Da bi bio polubog, on najprije, dakako, mora biti ljudsko biće. Za kćer kolonijalnog službenika, domorodac nije čovjek. Ako se mlada djevojka poda »nižem« muškarcu, želi se poniziti jer ne vjeruje da je dostojna ljubavi. Obično ona traži muškarca u kojemu se potvrđuje muška superiornost. Brzo dolazi do zaključka da su mnogi pojedinci odabranog spola tužno slučajni i prizemni. No najprije je prema njima pristrana. Nije da toliko moraju dokazivati svoju vrijednost, koliko je ne smiju previše grubo opovrgnuti: to objašnjava toliko tužnih pogrešaka. Mlada naivna djevojka upala je u blještavu zamku muževnosti. Ovisno o okolnostima, muška će se vrijednost u njezinim očima očitovati u tjelesnoj snazi, otmjenosti, bogatstvu, kulturi, inteligenciji, autoritetu, društvenom

Razlika u njihovim
 arca i žene. Pojedinaac
 u sklonost transcen-
 iozan je i djeluje. No
 e subjektivnosti. Biće
 na. Zatvorena u sferi
 tva, naviknuta vidjeti
 ena koja nije ugušila
 liče svoje biće prema
 renim subjektom. Za
 lom izgubi u onome
 Budući da je ionako
 ditelji, muža, zaštit-
 gorljivo priželjkivati
 slobode. Trudit će se
 alno ga prihvaćajući.
 auvereno će uzvisivati
 arnost: poništiti će se

sistovjetiti s muškar-
 njihovoj muževnosti
 ividualnost ovog ili
 »A vi, muškarci koje
 Kako se radujem što
 ako, muškarac mora
 vlastica spola djeluje
 je, dakako, mora biti
 odac nije čovjek. Ako
 oniziti jer ne vjeruje
 kojemu se potvrđuje
 anogi pojedinci oda-
 prema njima pristra-
 t, koliko je ne smiju
 o tužnih pogrešaka.
 muževnosti. Ovisno o
 i očitovati u tjelesnoj
 toritetu, društvenom

položaju, vojničkoj uniformi: no djevojka uvijek priželjkuje jedno, da se u ljubavniku sažima esencija muškarca. Često je dovoljna bliskost da uništi njegov prestiž. On se poruši s prvim poljupcem, ili sa svakodnevnim viđanjem, ili za prve bračne noći. Ljubav na daljinu, međutim, samo je fantazija, a ne stvarno iskustvo. Ljubavna želja postaje strastvena ljubav tek kad se puteno potvrdi. Obrnuto, ljubav se može roditi iz tjelesnih odnosa, tako što seksualno dominirana žena počne veličati muškarca koji joj se isprva činio beznačajnim. No često se događa da žena ne uspije pretvoriti nijednog od muškaraca koje poznaje u boga. Ljubav u ženinom životu zauzima manje mjesto nego što se često tvrdi. Mnogo su važniji muž, djeca, dom, užici, društveni život, taština, seksualnost i karijera. Gotovo sve žene sanjale su o »velikoj ljubavi«: doživjele su njezine zamjene, približile su joj se. U nedovršenim, izmučenim, smiješnim, nesavršenim, lažljivim oblicima ona ih je i posjetila. No vrlo malo žena joj je zaista posvetilo svoju egzistenciju. Jako zaljubljene žene najčešće su žene koje nisu istrošile srce u mladenačkim ljubakanjima. Prvo su prihvatile tradicionalnu žensku sudbinu: muža, kuću, djecu. Ili su iskusile tešku samoću. Ili su računale na pothvat koji je više-manje propao. Kad nazru priliku da spase svoj razočaravajući život posvećujući ga elitnom biću, predaju se od sveg srca toj nadi. Gospođici Aïssé, Juliette Drouet, gospođi d'Agoult bilo je gotovo trideset godina kad su počele s ljubavnim životom, a Julie de Lespinasse nije bila daleko od četrdesete. Njima se nije nudio nikakav cilj, nisu bile sposobne poduzeti ništa što bi im se činilo vrijednim, za njih nije bilo drugog izlaza osim ljubavi.

Čak i kad im je dopuštena neovisnost, većini žena se put ljubavi ipak čini najprivlačnijim putem. Zastrašujuće je prihvatiti odgovornost za pothvat svojega života. I adolescent se rado okreće starijim ženama u kojima traži vodiča, učiteljicu, majku. No njegov odgoj, običaji i zabrane koje pronalazi u sebi samome brane mu da se konačno zaustavi na lakom rješenju abdikacije. On takve ljubavi smatra samo fazom. Muškarac ima sreću – u odrasloj dobi kao i u ranom djetinjstvu – utoliko što ga prisiljavaju da pođe najtežim, ali najsigurnijim putovima. Ženina nesreća jest to što je okružena gotovo neodoljivim iskušenjima. Sve je potiče na lak spust: umjesto da je pozovu da se bori za sebe, kažu joj da se samo mora prepustiti i dosegnut će očaravajuće rajeve. Kad žena primijeti da ju je obmanulo priviđenje, već je prekasno. Njezine su se snage iscrpile u toj pustolovini.

Psihoanalitičari često tvrde da žena u ljubavniku traži sliku svojega oca. No on je zasljepljivao djevojčicu zato što je muškarac, a ne zato to je otac, i u toj magiji sudjeluje svaki muškarac. Žena ne želi reinkarnirati jednog pojedinca u drugom, nego ponovno doživjeti određenu situaciju: onu koju je doživjela kao mala djevojčica, kad su je štitili odrasli. Bila je dubinski integrirana u obiteljski dom, i u njemu je uživala u miru lažne pasivnosti. Ljubav će joj vratiti majku kao i oca, vratit će joj njezino djetinjstvo. Ona priželjkuje pronaći strop iznad svoje glave, zidove koji joj skrivaju njezinu napuštenost u svijetu, zakone koji je brane od njezine slobode. Taj djetinjasti san proganja velik broj ženskih ljubavi. Žena je sretna jer je ljubavnik zove »moja curice, moje drago dijete«. Muškarci dobro znaju da su riječi »Podsjeća na malu djevojčicu« među onima koje najsigurnije pogađaju ženska srca: vidjeli smo koliko žena pati zbog odrastanja. Mnoge žene uporno »glume dijete«, beskonačno produljuju svoje djetinjstvo u svojem stavu i svojoj odjeći. Ponovno postati dijete u muškom naručju ih usređuje. To je tema one uspješne pjesmice:

*»Osjećam se tako malom u tvojim rukama,
tako malom, o moja ljubavi...«*

tema koja se neumorno ponavlja u ljubavnim razgovorima i dopisivanjima. »Baby, mala moja«, šapuće ljubavnik. A žena se naziva »malenom, tvojom malenom«. Irène Reweliotty piše: »Kad će više doći onaj koji će znati dominirati mnome?« A misleći da ga je pronašla: »Volim osjetiti da si muškarac i bolji od mene.«

Neka psihasteničarka koju je proučavao Janet⁴¹⁶ ilustrira taj stav na najupadljiviji način:

Otkad pamtim, sve gluposti ili dobra djela koja sam počinila imaju isti uzrok, težnju za savršenom i idealnom ljubavi gdje bih se mogla cijela dati, posvetiti cijelo svoje biće drugom biću, Bogu, muškarcu ili ženi, toliko nadmoćnom meni da ne bih više trebala voditi svoj život ili paziti na sebe. Pronaći nekoga tko bi me volio dovoljno da se potruži da me natjera živjeti, nekoga koga bih slušala slijepo i s apsolutnim povjerenjem, sigurna da bi me zaštitio od svakog neuspjeha i da bi me posve ravno, vrlo nježno i

⁴¹⁶ *Les Obsessions et la psychasténie.*

s mnogo ljubavi vodio prema savršenstvu. Koliko bih željela idealnu ljubav Marije Magdalene i Isusa: biti gorljiva učenica obožavanog učitelja koji je vrijedan truda. Živjeti i umrijeti za svojeg idola, vjerovati u njega bez tračka sumnje, dobiti napokon konačnu pobjedu Andela nad zvijeri, biti u njegovim rukama tako obavijena, tako mala, tako šćućurena u njegovoj zaštiti, i toliko njegova da više ne postojim.

Mnogi su nam primjeri već dokazali da je taj san o poništavanju zapravo lakoma želja za bivanjem. U svim religijama, obožavanje Boga se za vjernika miješa s brigom za vlastiti spas. Žena koja se cijela prepušta idolu nada se da će joj on dati istodobno i posjedovanje nje same i posjedovanje svemira koji se u njemu sažima. Većinu vremena, žena od svojega ljubavnika prvo traži opravdanje, uzdizanje njezina ega. Mnoge žene prepuštaju se ljubavi samo ako su voljene zauzvrat, a ljubav koju im očituju katkad je dovoljna da se zaljube. Mlada djevojka se sanjala kroz oči muškarca, a žena vjeruje da se napokon pronašla u očima muškarca.

Hodati uz tebe, piše Cécile Sauvage, koračati svojim sasvim malim stopalima koja si volio, osjećati ih sićušna u visokim cipelama s pustanim vrhom ispunjavalo me ljubavlju prema svoj ljubavi kojom si ih okruživao. Najmanji pokreti prstima u mufu, pokreti ruku, lica, promjene u tonu glasa ispunjavale su me srećom.

Žena se osjeća obdarena sigurnom i visokom vrijednošću. Konačno ima dopuštenje da se voli kroz ljubav koju nadahnjuje. Opija se susrevši u ljubavniku svjedoka. To priznaje Coletteina *Skitnica*:

Popustila sam, priznajem, dopustivši tom čovjeku da se sutra vrati, popustila želji da u njemu zadržim ne ljubavnika, ne prijatelja, nego lakomoga gledatelja mogega života i moje osobe... Treba strašno ostarjeti, rekla mi je jedan dan Margot, da bismo se odrekli taštine da živimo pred nekim.

U jednom od svojih pisama Middletonu Murryju, Katherine Mansfield pripovijeda da je upravo kupila prekrasan steznik boje sljeza i odmah dodaje: »Kakva šteta da ga nitko ne može *vidjeti*!« Ništa nije tužnije nego osjećati se kao cvijet, miris, blago koje ne treba nijedna želja: kakvo je to bogatstvo koje me ne obogaćuje samu i čiji dar nitko ne želi? Ljubav je ot-

krivač koji u pozitivnim i jasnim crtama pokazuje mutnu negativnu sliku, jednako praznu kao bijeli otisak. Kroz ljubav ženino lice, obline njezina tijela, njezine uspomene iz djetinjstva, njezine nekadašnje suze, njezine haljine, njezine navike, njezin svemir, sve što žena jest, sve što joj pripada izmiče slučajnosti i postaje nužno: žena postaje divan dar u podnožju oltara svojega boga.

Prije no što je blago položio ruke na njezina ramena, prije no što su mu se oči napunile njezinima, ona je bila samo obična dosadna žena u običnom dosadnom svijetu. Otkad ju je poljubio, stajala je u sedefastoj svjetlosti besmrtnosti.⁴¹⁷

Zato će muškarci koje krasi društveni ugled i koji znaju laskati ženskoj taštini pobuđivati strast čak i kad nisu tjelesno privlačni. Svojim visokim položajem oni utjelovljuju Zakon, Istinu: njihova svijest otkriva neospornu stvarnost. Žena koju veličaju osjeća se pretvorena u neprocjenjivo blago. Otuda su, tvrdi Isadora Duncan, proizlazili d'Annunzijevi uspjesi:

Kad d'Annunzio voli ženu, podiže njezinu dušu iznad zemlje, u pre-djele po kojima se kreće i blista Beatrice. Jednu za drugom, pretvara svaku ženu u božansku esenciju, nosi je toliko visoko da ona zaista zamišlja da je s Beatrice... Na svaku je miljenicu bacio sjajni veo. Uzdizala se iznad drugih smrtnika i hodala okružena čudnom svjetlošću. No kad bi pjesnikov hir završio i on bi je ostavio zbog druge, svjetlosni veo bi nestao, aureola bi se ugasila i žena bi se ponovno pretvorila u običnu glinu... Čuti da te hvale s tom čarolijom specifičnom za d'Annunzija radost je usporediva s onom koju je možda osjetila Eva kad je u Raju začula glas zmiје. D'Annunzio može postići da se svaka žena osjeća kao središte Svemira.

Samo u ljubavi žena može skladno pomiriti svoju erotiku i svoj narcizam. Već smo vidjeli da između ta dva sustava postoji suprotnost koja veoma otežava ženinu prilagodbu njezinoj seksualnoj sudbini. Pretvoriti se u tjelesni objekt, plijen, proturječi kultu koji si žena podiže: čini joj se da joj zagrljaji nagrđuju i kaljaju tijelo ili ponižavaju dušu. Stoga neke žene odabiru frigidnost, misleći da tako štite cjelovitost svojega ega. Druge od-

⁴¹⁷ Mary Webb, *The House in Dormer Forest*.

vajaju životinjsku pohotu od uzvišenih osjećaja. Vrlo karakterističan slučaj je onaj gospođe D. S., kojega je iznio Stekel i kojega sam već spomenula u vezi s brakom:

Nakon smrti uglednog muža s kojim je bila frigidna, upoznala je mladića koji je isto bio umjetnik, veliki glazbenik, i postala mu je ljubavnicom. Njezina je ljubav bila i još je toliko apsolutna da se osjeća sretnom samo pokraj njega. Cijeli joj je život ispunjen Lotharom. Međutim, premda ga je žarko voljela, ostala je frigidna u njegovu naručju. Susrela je trećeg muškarca. Bio je to krupan i grub šumar koji ju je jednoga dana, ostavši sam s njom, jednostavno uzeo, bez puno priče. Bila je toliko zaprepastena da se prepustila. Ali je u njegovim rukama doživjela najjači orgazam. »U njegovu sam se naručju oporavila s obzirom na protekle mjesece. To je kao divlje pijanstvo, ali čim pomislim na Lothara obuzme me neopisivo gađenje. Mrzim Paula, a volim Lothara. Ipak, Paul me zadovoljava. Kod Lothara me sve privlači. No čini se da se pretvaram u kurvu da bih uživala, jer mi je kao dami uskraćena naslada.« Odbija se udati za Paula, ali nastavlja s njime spavati. U tim se trenucima »pretvara u drugo biće i razvratne joj riječi izlaze iz usta, one koje se nikada ne bi usudila izgovoriti«.

Stekel dodaje da je »za mnogo žena pad u animalnost preduvjet orgazma«. Tjelesnu ljubav smatraju poniženjem koje se ne može pomiriti s osjećajima poštovanja i nježnosti. No drugima se naprotiv upravo poštovanjem, nježnošću i divljenjem prema muškarcu to poniženje može poništiti. Pristaju se dati muškarcu samo ako smatraju da ih on dubinski voli. Ženi je potrebno mnogo cinizma, ravnodušnosti ili ponosa da bi tjelesne odnose smatrala razmjenom užitaka od koje svaki partner ima jednake koristi. Muškarac se također – možda i više od žene – buni protiv bilo koga tko ga želi seksualno iskoristiti.⁴¹⁸ No žena je ta koja se uglavnom osjeća kao da se partner njome koristi kao sredstvom. Samo oduševljeno divljenje može ženi nadoknaditi poniženje čina koji smatra porazom. Vidjeli smo da ljubavni čin od žene traži dubinsko otuđenje. Žena je preplavljena pasivnom bezvoljnošću. Zatvorenih očiju, anonimna, izgubljena, žena se osjeća kao da je podižu valovi, kao da je kotrlja oluja, obavija noć: noć puti, materni-

⁴¹⁸ Usp. na primjer *Ljubavnika Lady Chatterley*. Kroz Mellorova usta, Lawrence izražava svoje užasavanje nad ženama koje ga pretvaraju u sredstvo užitka.

ce, groba. Svedena na ništa vraća se Cjelini, izbrisanoga ja. No kad se muškarac rastane od nje, žena je opet bačena na zemlju, na krevet, na svjetlo. Opet dobiva ime, lice: pobijedena je, plijen, objekt. Tada joj ljubav postaje nužna. Jednako kao što nakon odvajanja od sise dijete traži utješni pogled svojih roditelja, žena se kroz oči ljubavnika koji je promatra mora osjetiti ponovno uklopljenom u Cjelinu od koje se njezina put bolno odvojila. Rijetko je posve ispunjena. Čak i ako je iskusila smirenje naslade, žena se nije u potpunosti oslobodila putene čarolije. Njezino se uzbuđenje produžuje u osjećaj. Dajući joj pohotu, muškarac ženu priveže za sebe i ne oslobađa je. On, međutim, za njom više ne osjeća žudnju: ona mu tu trenutačnu ravnodušnost oprašta samo ako joj je posvetio bezvremenski i apsolutan osjećaj. Tada je prevladana imanentnost trenutka. Vruće uspomene više nisu žaljenje, nego blago. Kad gasne, pohota postaje nada i obećanje. Naslada je opravdana. Žena može veličanstveno prihvatiti svoju seksualnost jer je nadilazi. Uzbuđenje, užitak, želja nisu više stranje nego dar. Ženino tijelo više nije objekt: ono je hvalospjev, oganj. Tada se žena može strastveno odati erotskoj čaroliji. Noć se pretvara u svjetlost. Ljubavnica može otvoriti oči, pogledati muškarca koji je voli i čiji je pogled slavi. Kroz njega ništavilo postaje ispunjenost bića, a biće je pretvoreno u vrijednost. Žena više ne tone u more tame, krila je uznose prema nebu. Prepuštanje postaje sveta ekstaza. Kad *prima* voljenog muškarca, ženu kao Djevicu posjećuje i u njoj boravi Duh Sveti, prima ga kao vjernik hostiju. To objašnjava opscenu sličnost pobožnih crkvenih hvalospjeva i raskalašenih pjesama: to ne znači da mistička ljubav uvijek ima seksualan značaj, nego da seksualnost ljubavnice poprima mistički ton. »Moj Bog, moj voljeni, moj gospodar...«, iste riječi silaze s usana svetice na koljenima i ljubavnice koja leži na krevetu. Prva nudi svoju put Kristovim strelicama, pruža ruke da bi primila stigme, zaziva izgaranje božanske Ljubavi. Druga se također nudi kao žrtva i očekuje: strelica, žalac, šiljak se utjelovljuju u muškom spolovilu. U obje postoji isti san, djetinjasti san, mistički san, ljubavni san: suvereno egzistirati poništivši se u drugome.

Katkad se tvrdilo da ta želja za poništavanjem vodi u mazohizam.⁴¹⁹ No kao što sam podsjetila u vezi s erotikom, o mazohizmu možemo govoriti tek kada pokušam »fascinirati samog sebe mojom objektivnošću za

419 Među ostalima to je teza Helene Deutsch, *Psychology of Women*.

za ja. No kad se muš-
na krevet, na svjetlo.
ada joj ljubav postaje
e traži utješni pogled
omatra mora osjetiti
it bolno odvojila. Ri-
: naslade, žena se nije
buđenje produžuje u
sebe i ne oslobađa je.
u tu trenutačnu rav-
nski i apsolutan osje-
uspomene više nisu
obećanje. Naslada je
seksualnost jer je na-
ar. Ženino tijelo više
ože strastveno odati
za može otvoriti oči,
Kroz njega ništavilo
dnost. Žena više ne
ištanje postaje sveta
cu posjećuje i u njoj
objašnjava opscenu
pjesama: to ne znači
i seksualnost ljubav-
oj gospodar...«, iste
toja leži na krevetu.
la bi primila stigme,
udi kao žrtva i oče-
olovilu. U obje po-
suvereno egzistirati

li u mazohizam.⁴¹⁹
izmu možemo go-
m objektivnošću za

druge,⁴²⁰ to jest kad se svijest subjekta okrene prema egu da bi ga pojmla u njegovu poniženom položaju. A zaljubljena žena nije samo narcisoidna žena otuđena u svojem ja: ona također strastveno želi prijeći svoje vlasti-te granice i postati beskonačnom, zahvaljujući posredovanju drugoga koji ima pristup beskonačnoj stvarnosti. Ona se isprva prepušta ljubavi da bi se spasila. No paradoks idolatrijske ljubavi jest u tome što se žena, da bi se spasila, na koncu posve zanijeće. Njezini osjećaji poprimaju mističku dimenziju. Ona od boga više ne traži da joj se divi i da je odobrava. Želi se stopiti s njim, zaboraviti se u njegovu naručju. »Željela sam biti svetica ljubavi«, piše gospođa d'Agoult. »Žudjela sam za mučeništvom u tim trenucima uzbuđenja i isposničke strasti.« Iz ovih je riječi jasna želja za radikalnim uništenjem sebe same koja poništava granice koje je odvajaju od voljenog: nije riječ o mazohizmu, nego o snu o ekstatičnom jedinstvu. To je isti san koji nadahnjuje sljedeće riječi Georgette Leblanc: »U to doba, da me netko pitao što želim najviše na svijetu, bez oklijevanja bih odgovorila: biti za njegov um hrana i plamen.«

Da bi ostvarila to jedinstvo, žena najprije želi služiti. Osjećat će se pri-jeko potrebnom odgovarajući na ljubavnikove zahtjeve. Bit će uklopljena u njegovu egzistenciju, sudjelovat će u njegovoj vrijednosti, bit će opravdana. Čak i mistici vole misliti, prema riječima Angelusa Silesiusa, da Bog treba čovjeka. U suprotnom bi njihovo darivanje sebe samih bilo beskorisno. Što muškarac više traži, to se žena osjeća ispunjenijom. Iako zatočeništvo koje je Victor Hugo nametnuo Juliette Drouet mladoj ženi teško pada, vidi se da je sretna što ga može poslušati: ostati pokraj ognjišta znači učiniti nešto gospodar na radost. Strastveno mu pokušava biti zaista korisnom. Kuha mu ukusna jela, uređuje mu dom: naš mali »dom za tebe«, govorila je dra-žesno; brine se o njegovoj odjeći.

Želim da uprljaš i podereš svu svoju odjeću koliko god možeš i da je
jedino ja krpam i čistim i nitko drugi.

Za njega, ona čita novine, izrezuje članke, klasificira pisma i zabilješke, kopira rukopise. Rastuži se kad pjesnik povjeri dio tog posla svojoj kćeri Léopoldine. Slične osobine nalazimo u svakoj zaljubljenoj ženi. Po potrebi muči samu sebe u ljubavnikovo ime. Sve što jest, sve što ima, svi trenuci

⁴²⁰ Usp. Sartre, *Bitak i ništa*.

njezina života moraju mu biti posvećeni i tako pronalaze svoj razlog postojanju. Ne želi posjedovati ništa osim u njemu. Bila bi nesretna kad je ne bi tražio ništa, do te mjere da pažljivi ljubavnik izmišlja zahtjeve. Prvo je u ljubavi tražila potvrdu onoga što jest, svoje prošlosti, svoje osobnosti. Ali u nju uključuje i svoju budućnost: da bi je opravdala, posvećuje je onome tko posjeduje sve vrijednosti. Na taj način žena se oslobađa svoje transcendencije: podređuje je transcendenciji esencijalnoga drugog kojem postaje sluškinja i robinja. Da bi se pronašla i spasila, žena se počela gubiti u njemu: činjenica jest da se malo-pomalo u njemu i izgubi. Cijela stvarnost je u drugome. Ljubav koja se otpočeka definira kao narcistička apoteoza ostvaruje se u gorkim radostima predanosti koja često vodi u samoozljeđivanje. Na počecima velike strasti, žena postaje ljepša i elegantnija nego prije: »Kad me Adèle češlja, promatram svoje čelo jer ga vi volite«, piše gđa d'Agoult. Tom licu, tom tijelu, toj sobi, tom ja, žena je pronašla razlog postojanja, voli ih posredstvom voljenog muškarca koji je voli. No nešto kasnije, žena se naprotiv odriče bilo kakve zavodljivosti. Ako to ljubavnik želi, ona mijenja izgled koji mu je isprva bio dragocijeniji od ljubavi same. Gubi zanimanje za njega. Ono što jest, ono što ima, pretvara u leno svojega suverena. Odriče se onoga što on prezire. Voljela bi mu posvetiti svaki otkucaj svojega srca, svaku kaplju krvi, srž svojih kostiju. I to je ono što izražava snom o mučeništvu: pretjerati s davanjem sebe sve do mučenja, do smrti, biti tlo po kojemu voljeni hoda, ne biti ništa osim onoga što odgovara njegovu pozivu. Sve što je voljenome nepotrebno, žena s ljutnjom poništava. Ako je dar u koji se pretvara u potpunosti prihvaćen, ne javlja se mazohizam: malo je tragova mazohizma u Juliette Drouet. U izljevima svojega obožavanja, ona je katkad klečala pred pjesnikovim portretom i molila ga oprost za pogreške koje je možda počinila, ali nije se gnjevno okrenula protiv sebe same. Međutim, lako je prijeći s velikodušnog entuzijazma na mazohistički bijes. Ljubavnica koja se pred ljubavnikom nalazi u položaju djeteta pred roditeljima pronalazi isti osjećaj krivnje koji je osjećala pokraj njih. Dok god ga voli, ne odlučuje se pobuniti protiv njega: buni se protiv sebe. Ako je ljubavnik voli manje nego što ona želi, ako ga ne uspijeva zaokupiti, učiniti sretnim, biti mu dovoljna, cijeli njezin narcizam pretvara se u gađenje, u poniženje, u mržnju prema sebi koja je potiče na samokažnjavanja. Za kraće ili dulje krize, katkad za cijeli život, ta će se žena pretvoriti u svojevoljnu žrtvu, trsit će se naštetiti tome ja koje nije moglo zadovoljiti ljubavnika. Tada je njezin stav u pravom smislu ri-

nalaze svoj razlog po-
a bi nesretna kad je ne
šlja zahtjeve. Prvo je u
i, svoje osobnosti. Ali
a, posvećuje je onome
lobađa svoje transcen-
drugog kojem postaje
se počela gubiti u nje-
gubi. Cijela stvarnost
o narcistička apoteoza
sto vodi u samoozlje-
pša i elegantnija nego
ga vi volite», piše gđa
na je pronašla razlog
koji je voli. No nešto
osti. Ako to ljubavnik
eniji od ljubavi same.
pretvara u leno svoje-
bi mu posvetiti svaki
ostiju. I to je ono što
sebe sve do mučenja,
a osim onoga što od-
bno, žena s ljutnjom
i prihvaćen, ne javlja
Drouet. U izljevima
nikovim portretom i
a, ali nije se gnjevno
s velikodušnog entu-
red ljubavnikom na-
i osjećaj krivnje koji
je se pobuniti protiv
ije nego što ona želi,
dovoljna, cijeli njezin
ju prema sebi koja je
catkad za cijeli život,
naštetiti tome ja koje
u pravom smislu ri-

ječi mazohistički. No ne treba miješati slučajeve u kojima zaljubljena žena traži vlastitu patnju da bi se osvetila samoj sebi sa slučajevima kada cilja na potvrdu muškarčeve slobode i moći. Stereotip je – premda, čini se, istinit – da se prostitutka ponosi time što je njezin muškarac tuče: ali nju ne uzbuđuje pomisao na sebe pretučenu i podčinjenu, nego snaga, autoritet i suverenost muškarca o kojemu ovisi. Također ga voli vidjeti kako maltretira drugog muškarca i često ga potiče na opasna nadmetanja. Želi da njezin gospodar posjeduje vrijednosti priznate u miljeu kojemu pripada. Žena koja se s užitkom podređuje muškim hirovima također se u okrutnosti koja se nad njom vrši divi dokazu suverene slobode. Treba uočiti da, ako je iz nekog razloga ugled ljubavnika uništen, udarci i zahtjevi postaju mrski. Oni su dragocjeni samo ako očituju božanstvenost voljenog muškarca. U tom slučaju osjećati se plijenom tuđe slobode predstavlja opojnu sreću. Za egzistenta je najzačudnija pustolovina počivati na raznolikoj i zapovjednoj volji drugoga. Čovjek se zamara boraveći stalno u istoj koži. Slijepa poslušnost je jedina prilika za radikalnu promjenu koju može doživjeti ljudsko biće. Tako je žena robinja, kraljica, cvijet, košuta, vitraj, otirač, sluškinja, kurtizana, muza, družica, majka, sestra, dijete već prema prolaznoj mašti i odlučnim zapovijedima ljubavnika. Ona se oduševljeno pokorava tim metamorfozama sve dok ne shvati da još uvijek ima isti okus podčinjenosti na usnicama. Na polju ljubavi kao i na polju erotike, čini nam se da je mazohizam jedan od putova kojima kreće nezadovoljna žena, razočarana drugim i samom sobom, ali to nije prirodan put zadovoljnog odricanja. U mazohizmu je i dalje prisutno ja, ali u izmučenom i propalom obliku. Ljubav cilja na zaborav sebe u korist esencijalnoga subjekta.

Vrhovni cilj ljudske ljubavi, kao i mističke ljubavi, je identifikacija s voljenim. Mjera vrijednosti i istina svijeta nalaze se u njegovoj svijesti. Zato mu nije dovoljno samo služiti. Žena nastoji vidjeti njegovim očima. Ona čita knjige koje čita on, voli slike i glazbu koje voli on, zanimaju je samo krajolici koje vidi s njim, samo ideje koje dolaze od njega. Prisvaja njegova prijateljstva, neprijateljstva, mišljenja. Kada se propituje, trudi se čuti njegov odgovor. U svojim plućima želi zrak koji je on već udahnuo. Voće i cvijeće koje ne primi iz njegovih ruku nemaju ni okusa ni mirisa. Čak joj je i hodološki prostor izokrenut: središte svijeta više nije mjesto gdje je ona, nego ono na kojemu se nalazi voljeni. Sve ceste kreću od njegove kuće i onamo vode. Žena se služi njegovim riječima, ponavlja njegove geste, preuzima njegove manije i tikove. »Ja *sam* Heathcliff«, kaže Catherine u

Orkanskim visovima. To je uzvik svake zaljubljene žene. Ona je drugo utjelovljenje voljenoga, njegov odraz, njegov dvojniki: ona je *on*. Svoj vlastiti svijet pušta da se sruši u kontingenciju: ona živi u njegovu svemiru.

Vrhovna sreća zaljubljene žene jest da je voljeni muškarac prizna kao dio sebe sama. Kad on kaže »mi«, ona je s njim povezana i poistovjećena, dijeli njegov ugled i s njime vlada nad ostatkom svijeta. Ona se ne umara pri ponavljanju – makar i pretjeranom – toga slatkoga »mi«. Nužna biću koje je apsolutna nužnost, koje se projicira u svijet prema nužnim ciljevima i koje joj obnavlja svijet u obliku nužnosti, zaljubljena žena u svojoj predaji doživljava divno posjedovanje apsoluta. Ta joj sigurnost pruža tako uzvišene radosti. Osjeća da je uzašla zdesne bogu. Nije joj važno što je tek na drugom mjestu ako ima *svoje* mjesto, zauvijek, u divno uređenom svemiru. Onoliko dugo koliko voli, koliko je voljena i nužna voljenome, osjeća se potpuno opravdanom: uživa u miru i sreći. Takva je možda bila sudbina gospođice Aïssé uz viteza d'Aydiea dok joj bogobojaznost nije uznemirila dušu, ili sudbina Juliette Drouet u Hugoovoj sjeni.

No takva blažena sreća rijetko je stabilna. Nijedan muškarac nije Bog. Odnosi koje mističarka održava s božanskom odsutnošću oviše jedino o njezinu zanosu, ali divinizirani muškarac koji nije Bog je prisutan. Iz toga nastaju patnje zaljubljene žene. Njezina uobičajena sudbina sažeta je u čuvenim riječima Julie de Lespinasse: »U svim trenucima svojega života, prijatelju, volim vas, patim i čekam vas.« Naravno da je i muškarcima patnja povezana s ljubavlju, ali njihove muke ne traju dugo ili nisu tako razorne. Benjamin Constant je htio umrijeti za Juliette Récamier. Oporavio se za godinu dana. Stendhal je godinama žalio za Métilde, no to mu je žaljenje prije oplemenilo nego uništilo život. S druge strane, prihvaćajući se kao neesencijalno, pristajući na potpunu ovisnost, žena si stvara pakao. Svaka zaljubljena žena prepoznaje se u Andersenovoj maloj sireni koja je, nakon što je zbog ljubavi zamijenila svoj riblji rep za ženske noge, hodala kao po iglama i vrućem ugljenu. Nije istina da je voljeni muškarac bezuvjetno nužan, a ni ona njemu nije nužna. On nije sposoban opravdati ženu koja se posvećuje njegovu kultu i ne dopušta da ga ona posjeduje.

Autentična ljubav morala bi prihvatiti slučajnost drugoga, to jest njegove mane, ograničenja, i njegovu izvornu bezrazložnost. Takva ljubav ne bi nastojala biti spas, nego međuljudska veza. Idolatrijska ljubav voljenoj osobi povjerava apsolutnu vrijednost. To je prva laž koja upada u oči svim vanjskim promatračima: »On ne zaslužuje toliko ljubavi«, šapuću oko za-

ne. Ona je drugo utje-
na je *on*. Svoj vlastiti
egovu svemiru.

muškarac prizna kao
ezana i poistovjećena,
eta. Ona se ne umara
oga »mi«. Nužna biću
zma nužnim ciljevima
a žena u svojoj predaji
nost pruža tako uzvi-
oj važno što je tek na
o uređenom svemiru.
voljenome, osjeća se
: možda bila sudbina
znost nije uznemirila

n muškarac nije Bog.
nošću ovise jedino o
og je prisutan. Iz toga
adbina sažeta je u ču-
ra svojega života, pri-
i muškarcima patnja
ili nisu tako razorne.
mier. Oporavio se za
no to mu je žaljenje
, prihvaćajući se kao
i stvara pakao. Svaka
sireni koja je, nakon
noge, hodala kao po
nuškarac bezuvjetno
opravdati ženu koja
sjeduje.

drugoga, to jest nje-
lost. Takva ljubav ne
ijska ljubav voljenoj
oja upada u oči svim
avi«, šapuću oko za-

ljubljenе žene. Potomstvo se sažaljivo smiješi kad pomisli na blijedi lik gro-
fa Guiberta. Za ženu je razorno razočaranje otkriti nedostatke i mediokrit-
tet svojega idola. Colette je u *Skitnici* i u *Mes apprentissages* često aludirala
na tu gorku agoniju. Razočaranje je još okrutnije nego kad dijete svjedoči
rušenju očeva ugleda, jer je žena sama odabrala onoga kojem je poklonila
cijelo svoje biće. Čak i kad je odabranik vrijedan najveće privrženosti, nje-
gova istina je zemaljska: žena što kleči pred vrhovnim bićem ne voli njega.
Nju je prevario duh ozbiljnosti koji odbija staviti vrijednosti »u zgrade«,
to jest priznati da one izviru iz ljudske egzistencije. Njezina loša vjera podi-
že zapreke između nje i onoga kojega obožava. Ona ga hvali, klanja mu se,
ali mu nije prijateljica jer ne shvaća da je u opasnosti u svijetu, da su njego-
vi projekti i ciljevi krhki kao i on sam. Smatrajući ga Zakonom, Istinom,
ona ne shvaća da je sloboda i oklijevanje i tjeskoba. To odbijanje da na
ljubavnika primijeni ljudsku mjeru objašnjava mnoge ženske paradokse.
Žena od ljubavnika traži uslugu, on je napravi: on je velikodušan, bogat,
divan, on je veličanstven, božanski. Ako odbije učiniti uslugu, postaje škrt,
sitničav, okrutan, to je demonsko ili zvjersko biće. U iskušenju smo da
primijetimo: ako »da« iznenađuje kao vrhunsko čudo, treba li se čuditi
jednom »ne«? Ako »ne« očituje tako odvratan egoizam, zašto se toliko dive
»da«? Zar između nadljudskog i neljudskog nema mjesta za ljudsko?

Svrgnuti bog, naime, nije čovjek: on je prijevara. Ljubavnik nema dru-
gog izbora nego ili dokazati da je on zaista taj kralj kojemu se dive ili se
prokazati kao uzurpator. Čim ga više ne obožavaju, treba ga zgaziti. U ime
one slave kojom je ovjenčala čelo voljenog muškarca, zaljubljena žena mu
zabranjuje bilo kakvu slabost. Razočarana je i ljuta ako se on ne poklapa sa
slikom s kojom ga je zamijenila. Ako je umoran, zbunjen, ako je u krivo
vrijeme gladan ili žedan, ako se vara, ako si proturječi, žena zaključuje
da je »ispod samog sebe« i zamjera mu to. Na isti način će mu prigovo-
riti za sve inicijative koje ona sama ne odobrava. Osuđuje svojega suca, a
da bi zaslužio ostati njezinim gospodarom, uskraćuje mu slobodu. Kultu
koji žena podiže muškarcu katkad bolje pridonosi njegova odsutnost nego
prisutnost. Vidjeli smo da ima žena koje se posvećuju mrtvim ili nedostu-
pnim junacima, tako da ih nikada ne bi morale usporediti s bićima od krvi
i mesa. Potonji neizbježno proturječe njihovim snovima. Odatle proizlaze
razočarani slogani: »Ne treba vjerovati u šarmantnog princa. Muškarci su
samo bijedna bića.« Oni ne bi djelovali kao patuljci kad ih se ne bi tražilo
da budu divovi.

To je jedno od prokletstava koja tište strastveno zaljubljenju ženu: njezina velikodušnost brzo se pretvori u zahtjevnost. Kako se otudila u drugome, želi se natrag: zato si treba pripojiti toga drugoga koji drži njezino biće. Cijela mu se daje, ali on mora biti potpuno dostupan da bi dostojanstveno primio taj dar. Ona mu posvećuje svaki svoj trenutak. Zato on u svakome trenutku mora biti prisutan. Ona želi živjeti samo kroz njega, ali želi živjeti, dok se on mora posvetiti tome da je potakne da živi.

Volim vas katkad blesavo i, u tim trenucima, ne razumijem da ja ne bih mogla, ne bih znala i ne bih smjela vama biti tako opsjedajuća misao kao što ste vi meni, piše gđa d'Agoult Lisztu.

Ona pokušava obuzdati spontanu želju: da mu bude sve. Isto se čita u žalopojki Julie de Lespinasse:

Bože moj! Kad biste znali kakvi su dani, kakav je život lišen povlastice i užitka da vas vidim! Prijatelju moj, vama su dovoljni razonoda, zaokupljenost, pokret; a ja, moja sreća ste vi, samo vi; ne bih htjela živjeti ako vas ne mogu vidjeti i voljeti u svakom času svojega života.

Isprva zaljubljena žena oduševljeno zadovoljava želju svojega ljubavnika. Zatim se – poput vatrogasca koji iz ljubavi prema svojem zanimanju posvuda podmeće požare – trudi pobuditi tu želju da bi je mogla zadovoljiti. Ako u tome ne uspije, osjeća se poniženom, nepotrebnom do te mjere da će ljubavnik hiniti strast koju ne osjeća. Pretvorivši se u robinju, žena je pronašla najsigurniji način zarobljavanja muškarca. To je druga ljubavna laž koju su brojni muškarci – Lawrence, Montherlant – ljutito prokazivali: ljubav se smatra darom, dok je zapravo tiranija. Benjamin Constant je surovo u *Adolpheu* opisao lance koje oko muškarca obavija previše velikodušna strast neke žene. »Nije brojila svoje žrtve jer je bila zaokupljena nastojanjem da ih prihvati«, okrutno kaže o Éléonore. Prihvaćanje je zapravo obaveza koja zarobljava ljubavnika, a ne daje mu čak ni povlasticu da djeluje kao onaj tko daje. Žena zahtijeva da on zahvalno primi teret koji mu nameće. I njezina samovolja je nezasitna. Zaljubljeni muškarac je autoritaran, ali je – kad dobije što želi – zadovoljan, dok zahtjevna predanost žene nema granica. Ljubavnik koji ima povjerenja u svoju ljubavnicu bez nezadovoljstva prihvaća da bude odsutna, da se bavi nečime daleko od

aljubljenju ženu: njezi-
ko se otuđila u drugo-
koji drži njezino biće.
da bi dostojanstveno
k. Zato on u svakome
oz njega, ali želi živje-
livi.

umijem da ja ne bih
sjedajuća misao kao

ude sve. Isto se čita u

ot lišen povlastice i
zonoda, zaokuplje-
la živjeti ako vas ne

lju svojega ljubavni-
a svojem zanimanju
bi je mogla zadovo-
rebnom do te mjere
ši se u robinju, žena
to je druga ljubavna
-ljutito prokazivali:
jamin Constant je
obavija previše veli-
je bila zaokupljena
ore. Prihvaćanje je
u čak ni povlasticu
thvalno primi teret
abljeni muškarac je
ak zahtjevna preda-
u svoju ljubavnicu
i nečime daleko od

njega: siguran u to da mu pripada, radije posjeduje slobodu nego stvar. Suprotno tomu, odsutnost ljubavnika ženi je uvijek mučenje: on je pogled, sudac, čim okrene oči prema nečemu što nije ona, zakida je. Sve što vidi otima od nje. Daleko od njega, žena ostaje bez vlasništva i nad sobom i nad svijetom. Čak i kad sjedi pokraj nje, a čita ili piše, napušta je, izdaje. Mrzi njegov san. Baudelaire se raznježuje nad uspavanom ženom: »Umor-
no ti oči sjaju.« Proust opčarano promatra Albertinu kako spava.⁴²¹ Nai-
me, muška ljubomora je jednostavno želja za isključivim posjedovanjem. Voljena žena, kad joj san dade razoružanu nevinost djetinjstva, ne pripada nikome: muškarcu je to pouzdanje dovoljno. Ali bog, gospodar ne smije se prepustiti počinku imanentnosti. Žena neprijateljski promatra tu poko-
renu transcendenciju. Mrzi njegovu životinjsku inerciju, to tijelo koje više ne postoji *za nju* nego *u sebi*, prepušteno slučajnosti čija je cijena njezina vlastita slučajnost. Violette Leduc je snažno izrazila taj osjećaj:

Mrzim spavače. Nadvijam se nad njih s lošim namjerama. Njihova me podčinjenost ljuti. Mrzim njihov nesvjesni spokoj, njihovu lažnu neosjet-
ljivost, njihovo lice marljivog slijepca, njihovo razumno pijanstvo, njihovu nesposobnu pažnju... Vrebala sam, dugo sam čekala na ružičasti mjehurić koji bi izašao iz usta mogega spavača. Tražila sam od njega samo mjehurić prisutnosti. Nisam ga dobila... Vidjela sam da su njegove noćne vjeđe vje-
de smrti... Nalazila sam utočište u veselju njegovih vjeđa kad je taj čovjek bio nepodnošljiv. San je težak kad želi biti. Sve je pokupio. Mrzim mojeg spavača koji si može s nesvjesnim stvoriti mir koji mi je nepoznat. Mrzim njegovo međeno čelo... On je duboko u sebi zaokupljen svojim odmo-
rom. Rekapitulira bog zna što... Hitro smo otišli. Željeli smo napustiti zemlju služeći se svojom ćudi. Poletjeli smo, penjali smo se, vrebali, čekali, pjevušili, uspjeli, stenjali, pobijedili i izgubili zajedno. Bila je to ozbiljna besposličarska škola. Iskopali smo novu vrstu ništavila. A sada ti spavaš. Tvoja izbrisanost nije iskrena... Ako se moj spavač pomakne, moja ruka, protiv svoje volje, dotakne sjeme. To je žitnica s pedeset vreća žita, zagušljiva, silnička. Intimne kesice muškarca koji spava pale su mi u ruku... Dr-
žim male vreće sjemena. Držim u ruci polja koja će biti uzorana, voćnjake koji će biti podrezani, vodenu snagu koja će biti pretvorena, četiri daske

421 Ništa ne mijenja i ako je Albertina zapravo Albert. Proustov stav je ovdje u svakom slučaju muževni stav.

koje će biti pribijene, cerade koje će biti podignute. Držim u ruci plodove, cvijeće, odabrane životinje. Držim u ruci skalpel, vrtlarske škare, svrdlo, revolver, kliješta za porođaj i sve mi to ne ispunjava ruku. Sjeme uspavanog svijeta samo je obješeni višak produžetka duše...

Tebe, kad spavaš, mrzim.⁴²²

Bog ne smije zaspati, inače postaje glina, meso. Ne smije prestati biti prisutan, inače njegovo biće tone u ništavilo. Za ženu muškarčev san predstavlja pohlepu i izdaju. Ljubavnik katkad probudi svoju ljubavnicu: da bi je zagrlio. Ona njega budi samo zato da ne spava, da se ne udaljava, da ne misli na nešto osim nje, da bude tu, zatvoren u sobi, u krevetu, u njezinu naručju – kao Bog u tabernakulu – to želi žena: ona je tamničarka.

A opet, žena ne pristaje zaista na to da muškarac bude samo njezin zatočenik. U tome leži jedan od bolnih paradoksa ljubavi: kao zarobljenik, bog ostaje bez svoje božanstvenosti. Žena sačuva svoju transcendenciju namjenjujući je njemu, ali on je treba odnijeti prema cijelome svijetu. Ako dvoje ljubavnika zajedno proguta apsolut strasti, cijela se sloboda snižava na imanentnost. Jedino im smrt tada može dati rješenje: to je jedno od značenja mita o Tristanu i Izoldi. Dvoje ljubavnika koji se posvećuju isključivo jedno drugome već su mrtvi: oni umiru od dosade. Marcel Arland je u *Terres étrangères* (*Nepoznate zemlje*) opisao tu polaganu agoniju ljubavi koja proždire samu sebe. Žena zna za tu opasnost. Osim u napadajima ljubomorne mahnitosti, ona zahtijeva od muškarca da bude projekt, djelovanje: da bi ostao junak mora činiti podvige. Vitez koji odlazi u nove izazove vrijeđa svoju gospu, ali ga ona prezire ako ostane sjediti pokraj njezinih nogu. U tome je mučeništvo nemoguće ljubavi. Žena želi *imati* muškarca cijelog, ali zahtijeva od njega da nađi svaku datost koju bi mogao posjedovati: ne može se *imati* slobodu. Ona želi zatvoriti *ovdje* egzistenta koji je, prema Heideggerovim riječima, »biće daljina«, i dobro zna da je taj pokušaj osuđen na propast. »Prijatelju moj, volim vas kako treba voljeti, pretjerano, ludo, sa zanosom i očajem«, piše Julie de Lespinasse. Idolatrijska ljubav, ako je lucidna, može biti samo očajna. Jer ljubavnica koja od ljubavnika traži da bude junak, div, polubog, zahtijeva da za njega ne bude sve, dok ona može pronaći sreću samo pod uvjetom da ga cijeloga sadrži u sebi.

⁴²² *Je hais les dormeurs* (*Mrzim spavače*).

šim u ruci plodove,
arske škare, svrdlo,
i. Sjeme uspavanog

Je smije prestati biti
muškarčev san pred-
ju ljubavnicu: da bi
se ne udaljava, da ne
u krevetu, u njezinu
: tamničarka.

de samo njezin zato-
kao zarobljenik, bog
iscendenciju namje-
re svijetu. Ako dvoje
oda snižava na ima-
e jedno od značenja
šuju isključivo jedno
l Arland je u *Terres*
ju ljubavi koja prož-
adajima ljubomorne
kt, djelovanje: da bi
nove izazove vrijeđa
aj njezinih nogu. U
muškarca cijelog, ali
gao posjedovati: ne
a koji je, prema He-
taj pokušaj osuđen
ti, pretjerano, ludo,
rijska ljubav, ako je
l ljubavnika traži da
e sve, dok ona može
i sebi.

Strast žene u njezinu bezuvjetnom odricanju od vlastitih prava ima upravo za pretpostavku da u drugom spolu ne postoji isti osjećaj, ista želja za odricanjem. Jer ako se oboje iz međusobne ljubavi odriču sami sebe, onda bi iz toga ispalo — pa, ja ne znam što, možda neki strah od praznog prostora? Žena hoće da bude uzeta... u skladu s tim želi nekoga koji uzima, koji se sam ne daje i ne predaje, koji baš naprotiv upravo obogaćuje svoje ja u ljubavi... Žena se daje, muškarac dobiva...⁴²³

Žena će barem moći pronaći radost u tom obogaćenju koje pruža voljenome. Ona za njega nije Sve, ali će se nastojati smatrati nužnom. U nužnosti nema stupnjevanja. Ako »on ne može bez nje«, ona se smatra temeljem njegove dragocjene egzistencije i iz toga izvlači svoju vlastitu vrijednost. Žena uživa u služenju njemu, ali on tu uslugu mora prihvatiti sa zahvalnošću. Dar postaje zahtjev prema običnoj dijalektici odanosti.⁴²⁴ A žena savjesnog duha se pita: Treba li on zaista *mene*? Muškarac je voli, želi s posebnom nježnošću i žudnjom; ali ne bi li i za drugu imao jednako poseban osjećaj? Mnoge se zaljubljene žene daju prevariti. Žele zanemariti da je u posebnom sadržano opće, a muškarac im olakšava iluziju jer je najprije s njima dijeli. U njegovoj želji često postoji strast koja djeluje kao da prkosi vremenu. U trenutku kad želi tu ženu, želi je strastveno, želi samo nju: i, dakako, trenutak je apsolut, ali trenutačni apsolut. Prevarena, žena prelazi u vječnost. Kako ju je divinizirao gospodarev zagrljaj, vjeruje da je oduvijek bila božanska i namijenjena bogu: jedino ona. No osim što je snažna, muška želja je i prolazna. Kad se utaži, dosta brzo mine, dok žena najčešće poslije ljubavi postane muškarčeva zatočenica. To je tema čitave gomile plitkih knjiga i pjesama. »Mladić je prolazio, djevojka je pjevala... Mladić je pjevao, djevojka je plakala.« A ako je muškarac dugotrajno vezan za ženu, to još uvijek ne znači da mu je ona nužna. Međutim, ona traži opravdo: njezina je abdikacija spašava samo pod uvjetom da joj vrati kraljevstvo. Ne može se izbjeći igru uzajamnosti. Stoga ona mora patiti ili si lagati. Najčešće se prvo zakvači za laž. Zamišlja muškarčevu ljubav kao točnu presliku ljubavi koju osjeća prema njemu. S lošom vjerom želju smatra ljubavlju, erekciju željom, ljubav religijom. Prisili muškarca da joj laže: Voliš li me? Isto koliko i jučer? Zauvijek ćeš me voljeti? Lukavo postavlja pitanja onda

423 Nietzsche, *Vesela nauka*.

424 To smo pokušali pokazati u eseju *Pir i Kineas*.

kada nema vremena za nijansirane i iskrene odgovore, ili pak kad ih brane okolnosti. Odlučno ispituje, na primjer, tijekom ljubavnog čina, oporavka od bolesti, u suzama ili na peronu kolodvora. Otete odgovore pretvara u trofeje. A u nedostatku odgovora, tumači tišinu. Svaka istinski zaljubljena žena je više ili manje paranoična. Sjećam se jedne prijateljice koja je zbog dulje šutnje dalekoga ljubavnika izjavila: »Kad čovjek želi prekinuti, piše, da bi obznanio prekid«, ali je, kad je dobila nedvosmisleno pismo, rekla: »Kad zaista želiš prekinuti, ne pišeš.« Često je vrlo teško u povjerenjima odrediti gdje počinje patološki delirij. Kad ga opiše zaljubljena žena obuzeta panikom, muškarčevo se ponašanje uvijek doima čudnovatim: to je neurotičar, sadist, čovjek potisnutih osjećaja, mazohist, đavo, nedosljedan tip, kukavica ili sve to odjednom. On prkosi najsuptilnijim psihološkim objašnjenjima. »X. me obožava, ludo je ljubomoran, volio bi da kad izlazim nosim masku; ali je tako čudno stvorenje i toliko se boji ljubavi da me, kad mu pozvonim, prima na stubištu i ne da mi ući.« Ili pak: »Z. me obožavao. Ali je bio suviše ponosan da me pozove da se preselim u Lyon gdje on živi. Otišla sam tamo i uselila se k njemu. Nakon osam dana, bez ijedne svađe, izbacio me. Nakon toga sam ga vidjela dvaput. Treći put sam nazvala i zaklopio mi je slušalicu usred razgovora. On je neurotičan.« Te se tajanstvene priče razjasne kad ih objasni muškarac: »Uopće je nisam volio« ili »Bila mi je draga, ali nisam mogao podnijeti nijedan mjesec života s njom.« Previše ustrajna loša vjera vodi u mentalnu ustanovu: jedno od stalnih svojstava erotomanije jest da se ponašanja ljubavnika čine zagonetnima ili paradoksalnima. Na taj način delirij bolesnice uvijek uspijeva razbiti otpore stvarnosti. Normalnu ženu katkad na kraju pobijedi istina i ona prizna da više nije voljena. Ali dok god nije prisiljena na to priznanje, žena uvijek pomalo vara. Čak i u uzajamnoj ljubavi, među osjećajima ljubavnika postoji temeljna razlika koju se žena trudi prikriti. Muškarac se mora biti sposoban opravdati bez nje jer se ona nada da će je on opravdati. On joj je nužan zato što ona bježi od svoje slobode: ali ako on prihvaća slobodu bez koje ne bi bio ni junak ni jednostavno muškarac, ništa ni nitko mu ne mogu biti nužni. Ovisnost koju žena prihvaća proizlazi iz njezine slabosti: kako može naći uzajamnu ovisnost u muškarcu kojega voli zbog njegove snage?

Strastveno zahtjevna duša ne može pronaći odmor u ljubavi jer smjera proturječnom cilju. Slomljena i izmučena može postati teret za onoga čijom se robinjom zamišljala. Kako se ne osjeća nužnom, postaje zamorna,

ili pak kad ih brane
 avnog čina, oporavka
 odgovore pretvara u
 sa istinski zaljubljena
 iateljice koja je zbog
 želi prekinuti, piše,
 nislano pismo, rekla:
 ško u povjeravanjima
 zaljubljena žena obu-
 ra čudnovatim: to je
 st, davno, nedosljedan
 tilnijim psihološkim
 volio bi da kad izla-
 ko se boji ljubavi da
 ući. « Ili pak: »Z. me
 a se preselim u Lyon
 ikon osam dana, bez
 vaput. Treći put sam
 je neurotičan. « Te se
 Uopće je nisam vo-
 ijedan mjesec života
 ustanovu: jedno od
 ubavnika čine zago-
 snice uvijek uspijeva
 kraju pobijedi istina
 siljena na to prizna-
 ti, među osjećajima
 prikriti. Muškarac se
 a će je on opravdati.
 ako on prihvaća slo-
 karac, ništa ni nitko
 i proizlazi iz njezine
 rcu kojega voli zbog

u ljubavi jer smjera
 ti teret za onoga či-
 n, postaje zamorna,

odbojna. I to je prilično česta tragedija. Ako je mudrija i ne toliko nepo-
 pustljiva, zaljubljena žena se pomiri sa sudbinom. Ona nije sve, nije nuž-
 na: dovoljno joj je da bude korisna. Druga bi lako mogla zauzeti njezino
 mjesto, zato će se zadovoljiti time što to mjesto ima ona. Prepoznaje svoju
 podčinjenost ne tražeći uzajamnost. Tada može uživati u skromnoj sreći,
 no ona, čak ni u tim okvirima, neće biti nepomućena. Mnogo mučnije
 nego supruga, ljubavnica čeka. Ako je sama supruga isključivo ljubavnica,
 kućanske obaveze, majčinstvo, njezine zanimacije, užici nemaju u njezi-
 nim očima nikakvu vrijednost: jedino je prisutnost muža može otrgnuti
 iz limba dosade. »Kad nisi tu, čini mi se da ne vrijedi ni dočekati dan; sve
 što mi se događa tada je kao mrtvo, a ja sam tek prazna haljina prebačena
 preko stolice«, piše Cécile Sauvage u ranim danima svojega braka.⁴²⁵ A
 vidjeli smo da se strastvena ljubav često rađa i razvija izvan braka. Jedan
 od najnevjerojatnijih primjera cijelog života posvećenog ljubavi je primjer
 Juliette Drouet: ona je samo beskonačno čekanje. »Uvijek se treba vratiti
 istoj početnoj točki, to jest tome da te vječno čekam«, piše Juliette Hugou.
 »Čekam vas kao vjeverica u kavezu. « »Bože moj! Kako je tužno za narav
 poput moje čekati s kraja na kraj života! « »Kakav dan! Mislila sam da ni-
 kada neće proći, toliko sam te čekala, a sada mislim da je prebrzo prošao
 jer te nisam vidjela... « »Dan mi se čini vječnim... « »Čekam vas jer vas
 naposljetku još uvijek više volim čekati nego misliti da uopće nećete doći. «
 Istina je da je Hugo, nakon što ju je prisilio da prekine sa svojim bogatim
 zaštitnikom princem Demidoffom, zatvorio Juliette u jedan stančić i dva-
 naest joj godina branio da izlazi sama, tako da ne bi mogla nastaviti vidati
 svoje nekadašnje prijatelje. No čak i kad se sudbina one koja se nazivala
 »vaša tužna zarobljena žrtva« poboljšala, njoj je i dalje jedini razlog živ-
 ljenja bio njezin ljubavnik, kojega je i dalje vrlo rijetko vidala. »Volim te,
 voljeni moj Victore«, pisala je Juliette 1841. godine, »ali mi je srce tužno i
 puno gorčine. Toliko malo, toliko te malo viđam, a ono malo što te vidim,
 tako mi malo pripadaš da svi ti malo čine puno tuge koja mi ispunjava
 srce i duh. « Ona sanja o pomirenju neovisnosti i ljubavi. »Željela bih isto-
 dobnno biti neovisna i robinja, neovisna po položaju koji bi me hranio, a
 robinja samo po svojoj ljubavi. « No, nakon što joj je glumačka karijera

425 Drukčije je ako je žena u braku pronašla svoju autonomiju. Tada ljubav između dvoje
 supružnika može biti slobodna razmjena dvaju bića od kojih je svako dovoljno samo
 sebi.

konačno propala, morala se »s kraja na kraj života« pomiriti s činjenicom da je samo ljubavnica. Unatoč njezinim naporima da bude na usluzi svojem idolu, sati su bili previše prazni. O tome svjedoči sedamnaest tisuća pisama koje je napisala Hugou u ritmu od tristo-četiristo pisama godišnje. Između posjeta svojega gospodara, mogla je samo ubijati vrijeme. Najgori strah u sudbini haremske žene jest da joj dani budu pustinje dosade: kad se muškarac ne koristi objektom koji ona za njega predstavlja, ona više nije apsolutno ništa. Položaj zaljubljene žene je sličan: ona samo želi biti ta voljena žena, ništa drugo u njezinim očima ne vrijedi. Da bi postojala, ljubavnik mora biti pokraj nje, zaokupljen njom. Ona očekuje njegov dolazak, njegovu želju, njegovo buđenje. I čim on od nje ode, ona opet počne čekati. To prokletstvo tišti junakinju iz *Back Street (Pokrajnja ulica)*⁴²⁶ kao i onu iz *The Weather in the Streets (Klima na ulicama)*,⁴²⁷ svećenice i žrtve čiste ljubavi. To je teška kazna nametnuta onoj koja sudbinu nije uzela u svoje vlastite ruke.

Čekanje može biti radost. Onoj koja iščekuje voljenog muškarca znajući da on trči k njoj, da je voli, čekanje je blistavo obećanje. No kad prođe pouzdano pijanstvo ljubavi koja i samu odsutnost pretvara u prisutnost, s prazninom odsutnosti počinju se miješati muke zabrinutosti: muškarac se može više nikada ne vratiti. Poznavala sam ženu koja je pri svakom susretu dočekivala ljubavnika s čuđenjem: »Mislila sam da se nećeš vratiti«, govorila bi mu. Ako je pitao zašto: »*Mogao* bi se ne vratiti; kad te čekam, uvijek imam dojam da te više neću vidjeti.« Nadasve može prestati voljeti: može zavoljeti drugu ženu. Jer žestina s kojom se žena pokušava uvjeriti, govoreći da je ljubavnik ludo voli i da može voljeti samo nju, ne isključuje muke ljubomore. Lošoj vjeri je svojstveno da si dopušta ostrašćene i proturječne tvrdnje. Tako ni luđaku koji se uporno smatra Napoleonom nije neugodno priznati da je pritom i pomoćni frizer. Žena se rijetko odluči pitati: Voli li me on doista?, ali se sto puta pita: Voli li možda neku drugu? Ona ne prihvaća mogućnost da se ljubavnikova strast malo-pomalo ugasila ni mogućnost da on ljubavi pridaje manje važnosti od nje: umjesto toga si odmah izmišlja suparnice. Žena ljubav smatra istodobno i slobodnim osjećajem i čarolijom. I drži da je »njezin« muškarac nastavlja voljeti u svojoj slobodi dok je »smotan« i »uhvaćen u klopku« lukave intrigantice. Muškarac shva-

⁴²⁶ Fannie Hurst, *Back Street*.

⁴²⁷ Rosamond Lehmann, *The Weather in the Streets*.

omiriti s činjenicom
a bude na usluzi svo-
či sedamnaest tisuća
isto pisama godišnje.
ijati vrijeme. Najgori
pustinje dosade: kad
predstavlja, ona više
n: ona samo želi biti
edi. Da bi postojala,
a očekuje njegov do-
ode, ona opet počne
»krajnja ulica»⁴²⁶ kao
,⁴²⁷ svećenice i žrtve
sudbinu nije uzela u

nog muškarca znaju-
ćanje. No kad prođe
stvara u prisutnost, s
autosti: muškarac se
e pri svakom susretu
nećeš vratiti«, govo-
cad te čekam, uvijek
restati voljeti: može
iva uvjeriti, govoreći
ne isključuje muke
ašćene i proturječne
nom nije neugodno
odluči pirati: Voli li
drugu? Ona ne pri-
o ugasila ni moguć-
esto toga si odmah
odnim osjećajem i
eti u svojoj slobodi
ce. Muškarac shva-

ća ženu kao stopljenu s njim, u svojoj imanentnosti. Zato lako glumi lik Boubourochea. On teško može zamisliti da je ona također druga i da mu može pobjeći. Ljubomora je u muškarca obično samo prolazna kriza, kao i ljubav: ta kriza zna biti žestoka i ubilačka, ali se zabrinutost u njemu rijetko nastani trajno. Ljubomora se kod njega ponajprije javlja kao sredstvo za odvlačenje pažnje: kad mu posao loše ide, kad osjeća da ga život muči, tada si kaže da ga žena pravi budalom.⁴²⁸ Suprotno tome, žena koja voli muškarca u njegovoj drugosti, u njegovoj transcendenciji, osjeća se neprestano u opasnosti. Nema velike razlike između izdaje po udaljenosti i nevjere. Čim se žena ne osjeća voljenom, postaje ljubomorna: uzevši u obzir njezine zahtjeve, to je više-manje uvijek njezin slučaj. Njezine zamjerke i povrede, kakav im god bio izgovor, odražavaju se u ljubomornim scenama: tako će izraziti nestrpljenje i dosadu očekivanja, gorki osjećaj svoje ovisnosti, žaljenje što vodi samo osakaćenu egzistenciju. Sa svakim pogledom koji voljeni muškarac uputi drugoj ženi cijela je njezina sudbina u igri jer je u njemu otuđila čitavo svoje biće. Zato se naljuti ako se oči njezina ljubavnika na jedan tren okrenu prema nepoznatoj ženi. Ako je on podsjeti da je ona upravo dugo promatrala nekog neznanca, uvjereno mu odgovara: »To nije isto.« Ima pravo. Muškarac kojega promatra žena iz toga ništa ne dobiva. Darivanje počinje tek kad ženska put postane plijen. Dok je žena koju se guta očima odmah pretvorena u poželjan i željeni objekt, a prezrena ljubavnica »vraća se na običnu glinu«. Tako je žena vječito na oprezu. Što on radi? Što gleda? S kim razgovara? Ono što joj je dao jedan osmijeh, jedan joj osmijeh može oduzeti. Dovoljan je jedan tren da je gurne iz »sedefaste svjetlosti besmrtnosti« u svakodnevni suton. Od ljubavi je primila sve, pa može sve izgubiti ako je izgubi. Nejasna ili određena, neutemeljena ili opravdana, ljubomora je za ženu strašno mučenje jer predstavlja radikalno osporavanje ljubavi. Ako je izdaja sigurna, treba ili prestati ljubav pretvarati u religiju ili odustati od te ljubavi. To je toliko radikalna preokret da razumijemo da zaljubljena žena, koja naizmjenice sumnja i laže si, može biti opsjednuta željom i strahom od otkrivanja kobne istine.

Ujedno bahata i nesigurna, žena koja je neprestano ljubomorna često u toj ljubomori griješi: Juliette Drouet je sumnjala na sve žene kojima bi se Hugo približio, jedino se zaboravivši bojati Léonie Biard, koja mu je osam

428 To recimo proizlazi iz Lagacheova djela: *Nature et formes de jalousie (Privoda i oblici ljubomore)*.

godina bila ljubavnica. U nesigurnosti je svaka žena suparnica, opasnost. Ljubav ubija prijateljstvo zato što se zaljubljena žena zatvara u svemir voljenog muškarca. Ljubomora pogoršava njezinu usamljenost i zato čini njezinu ovisnost još većom. Ona u tome ipak pronalazi bijeg od dosade: zadržati muža je posao, a zadržati ljubavnika – vrsta poziva. Žena koja je, izgubljena u zadovoljnom obožavanju, zanemarivala svoj izgled, počinje se ponovno za njega brinuti čim predosjeti prijetnju. Uređivanje, briga o kući, društvena događanja postaju trenuci borbe. Borba je aktivnost koja pruža energiju. Dok god je otprilike sigurna da pobjeđuje, ratnica u njoj nalazi ganutljiv užitak. Ali mučan strah od poraza pretvara velikodušan dar u ponižavajuće ropstvo. Muškarac napada da bi se obranio. Žena, čak i ona ponosna, mora biti blaga i pasivna. Manevri, oprez, lukavstvo, osmijesi, šarm, ugađanje njezino su najbolje oružje. Vidim u sjećanju mladu ženu kojoj sam jedne večeri nenadano pozvonila na vrata. Otišla sam od nje dva sata ranije, bila je loše našminkana, nemarno odjevena, sumornoga pogleda. Sada je čekala *njega*. Kad je vidjela da sam to ja, poprimila je svoj uobičajen izraz lica, ali sam je na tren uspjela vidjeti, pripremljenu za njega, napetu od straha i licemjerja, spremnu na sve patnje iza svojega zaigranog osmijeha. Bila je pomno počesljana, posebna je šminka oživjela njezine obraze i usne, a nosila je čipkastu blještavo bijelu bluzu. Svečana odjeća, oružje za borbu. Maseri, vizažisti, »kozmetičari« znaju s kojom tragičnom ozbiljnošću njihove klijentice pristupaju njezi koja se čini besmislena. Za ljubavnika treba izmisliti nova zavodjenja, treba postati ona žena koju on želi susresti i posjedovati. No svaki napor je uzaludan: ona neće u sebi uskrsnuti onu sliku Drugoga koja ga je najprije privukla i koja ga može privući kod druge žene. Ljubavnik ima isti dvoličan i nemoguć zahtjev kao muž: želi da je njegova ljubavnica apsolutno njegova, a opet strana. Želi da u potpunosti odgovara njegovu snu, a da bude različita od svega što izmišlja njegova mašta, da bude i odgovor na ono što očekuje i nepredviđeno iznenađenje. To proturječje razdire ženu i osuđuje je na neuspjeh. Ona se pokušava oblikovati prema ljubavnikovoj želji. Mnoge žene koje, dobivši na početku ljubavne veze narcističku potvrdu, cvjetaju od sreće, zastrašuju maničnom udvornošću čim se osjete manje voljenima. Opsjednute i oslabljene iritiraju ljubavnika. Slijepo se predajući ljubavniku, žena gubi onu dimenziju slobode koja ju je isprva činila opčaravajućom. On je u njoj tražio svoj odraz, ali ako ga ona previše vjerno odražava, dosadno mu je. Jedna od nevolja zaljubljene žene jest činjenica da je sama njezina ljubav

a suparnica, opasnost. a zatvara u svemir vo-
samljenost i zato čini
alazi bijeg od dosade:
poziva. Žena koja je,
a svoj izgled, počinje
1. Uređivanje, briga o
orba je aktivnost koja
jeđuje, ratnica u njoj
stvara velikodušan dar
ranio. Žena, čak i ona
; lukavstvo, osmijesi,
sjećanju mladu ženu
Otišla sam od nje dva
na, sumornoga pogle-
poprimila je svoj uo-
ripremljenu za njega,
iza svojega zaigranog
inka oživjela njezine
uzu. Svečana odjeća,
u s kojom tragičnom
e čini besmislena. Za
ati ona žena koju on
lan: ona neće u sebi
rukla i koja ga može
nemoguć zahtjev kao
a opet strana. Želi da
ta od svega što izmi-
kljuje i nepredviđeno
na neuspjeh. Ona se
je žene koje, dobivši
i od sreće, zastrašuju
i. Opsjednute i osla-
niku, žena gubi onu
iđom. On je u njoj
iva, dosadno mu je.
sama njezina ljubav

izobličuje, poništava. Ona je još samo robinja, sluškinja, previše poslušno
zrcalo, previše vjerna jeka. Kad žena to shvati, tuga joj oduzme još vrijed-
nosti. Sa suzama, zahtjevima, scenama, uspijeva izgubiti svaku privlačnost.
Egzistent jest ono što čini. Da bi bila, ona se uzdala u tuđu svijest i odu-
stala od ikakva činjenja. »Znam samo voljeti«, piše Julie de Lespinasse. *Ja
koja sam samo ljubav*.⁴²⁹ taj naslov romana moto je zaljubljene žene. Ona
je samo ljubav, a kad je ljubav lišena svojega objekta, ona više nije ništa.

Često žena shvaća svoju pogrešku i tada pokušava ponovno afirmirati
svoju slobodu, pronaći svoju drugost. Postaje koketa. Nanovo zainteresi-
ra blaziranog ljubavnika time što je žele drugi muškarci: to je prežvaka-
vana tema tolikih groznih romana. Katkad joj i udaljenost može vratiti
čari. Albertina se čini dosadnom kad je prisutna i poslušna. Na daljinu
ponovno postaje tajanstvena i ljubomorni Proust je opet cijeni. No ti su
manevri osjetljivi. Ako ih muškarac prozre, oni mu samo smiješno otkriju
podčinjenost njegove robinje. Čak ni ako uspiju nisu bezopasni: ljubavnik
omalovažava ljubavnicu zato što je njegova, ali joj je i privržen zato što je
njegova. Hoće li iznevjeravanje uništiti omalovažavanje ili pak privrženost?
Moguće je da se, razočaran, muškarac udalji od ravnodušne žene: da, on
je želi slobodnu, ali je želi i danu. Ona je svjesna tog rizika i njezina je
koketnost zato paralizirana. Zaljubljenoj ženi gotovo je nemoguće vješto
igrati takvu igru. Previše se boji da će upasti u njezinu stupicu. I ako još
štuje svojega ljubavnika, oklijeva ga nasamariti: kako bi nakon toga on u
njezinim očima ostao bog? Ako dobije partiju, uništava svojeg idola, a ako
je izgubi, gubi se sama. Nema spasa.

Oprezna zaljubljena žena – iako se te riječi međusobno pobijaju – tru-
di se pretvoriti ljubavnikovu strast u nježnost, prijateljstvo, naviku. Ili ga
pokušava vezati čvrstim vezama: djetetom, brakom. Ta želja za brakom
proganja mnoge veze: to je želja za sigurnošću. Lukava ljubavnica okorišta-
va se velikodušnošću mlade ljubavi da bi se osigurala za budućnost, ali kad
se oda tim spekulacijama, više ne zaslužuje naziv zaljubljene žene. Naime,
zaljubljena žena ludo sanja o tome da zauvijek zarobi ljubavnikovu slobodu,
ali ne i o tome da je poništi. I zato, osim u vrlo rijetkom slučaju kad se
slobodna veza nastavi cijeli život, ljubav-religija vodi u katastrofu. S mar-
kizom de Mora, gospođica de Lespinasse imala je sreću da se prva ohladila:
ohladila se jer je sreća Guiberta koji se zauzvrat brzo ohladio od nje. Ljubav

429 Roman Dominique Rolin: *Moi qui ne suis qu'amour*.

gospođe d'Agoult i Liszta stradala je od te neumoljive dijalektike: strast, životnost i ambicija, koje su Liszta činile toliko privlačnim, obećale su ga drugim ljubavima. Portugalska redovnica mogla je samo biti ostavljena. Cijena vatrenosti zbog koje je d'Annunzio bio toliko šarmantan⁴³⁰ bila je njegova nevjernost. Prekid može dubinski obilježiti muškarca: ali, najzad, on ima svoj život muškarca za voditi. Ostavljena žena više nije ništa, nema ništa. Ako je upitaju kako je živjela prije, više se čak ni ne sjeća. Pustila je svijet koji je bio njezin da padne u pepeo kako bi prisvojila novu domovinu iz koje je naglo istjerana. Zanimjela je sve vrijednosti u koje je vjerovala, raskinula prijateljstva. Sada je bez krova nad glavom, a svuda oko nje prostire se pustinja. Kako bi mogla započeti novi život kad izvan voljenog muškarca ne postoji ništa? Ostavljena žena nalazi utočište u delirijima kao nekoć u samostanu. Ili joj, ako je previše razumna za to, ne preostaje drugo nego umrijeti: vrlo brzo kao gospođica de Lespinasse ili polako. Agonija može trajati dugo. Kad se žena deset ili dvadeset godina posvećivala dušom i tijelom jednom muškarcu, kad se on čvrsto zadržao na pijedestalu na koji ga je uzdigla, njegov je odlazak razorna katastrofa. »Što da napravim?«, pitala je jedna četrdesetogodišnjakinja. »Što da napravim ako me Jacques više ne voli?« Žena se pomno odijevala, češljala, šminkala, ali njezino ogrubjelo lice, već oronulo, nije baš moglo pobuditi novu ljubav. A ona sama, nakon dvadeset godina provedenih u sjeni jednog muškarca, je li ona mogla voljeti drugoga? Kad čovjek ima četrdeset godina, preostaje mu još mnogo godina života. I dalje vidam onu drugu ženu kojoj su oči zadržale ljepotu, a crte lica plemenitost usprkos natečenosti od patnje, koja je ni ne znajući, slijepa, gluha, puštala da joj u javnosti suze teku niz obraze. Sada bog drugoj govori riječi koje su izmišljene za nju. Kao svrgnuta kraljica, više ni ne zna je li ikada vladala istinskim kraljevstvom. Kad je žena još mlada, može ozdraviti: izliječit će je nova ljubav. Katkad će se novoj ljubavi prepustiti malo suzdržanije, shvaćajući da ono što nije jedinstveno ne može biti apsolutno. No često će se u njoj iscrpiti još više nego prvi put, jer će morati ispraviti svoj prethodni poraz. Neuspjeh apsolutne ljubavi korisno je iskustvo samo ako se je žena sposobna ponovno uzeti u svoje ruke. He-loiza se po rastanku od Abelarda nije pretvorila u ruševinu jer si je vodeći opatiju izgradila autonomnu egzistenciju. Coletteine junakinje previše su ponosne i sposobne da bi ih slomilo ljubavno razočaranje: Renée Méré se

430 Po riječima Isadore Duncan.

ive dijalektike: strast, lačnim, obećale su ga samo biti ostavljena. Šarmantan⁴³⁰ bila je muškarca: ali, najzad, više nije ništa, nema ni ne sjeća. Pustila je svojila novu domovinu u koje je vjerom, a svuda oko nje kad izvan voljenog čiste u delirijima kao o, ne preostaje drugo e ili polako. Agonija a posvećivala dušom a pijedestalu na koji o da napravim?«, pi- ako me Jacques više ali njezino ogrubjelo . A ona sama, nakon je li ona mogla vo- staje mu još mnogo oči zadržale ljepotu, koja je ni ne znaju- iz obraze. Sada bog rgnuta kraljica, više d je žena još mlada, e novoj ljubavi pre- edinstveno ne može ego prvi put, jer će itne ljubavi korisno ti u svoje ruke. He- vinu jer si je vodeći unakinje previše su nje: Renée Méré se

spašava radom. Sido je sama govorila svojoj kćeri da se ne brine previše zbog njezine sentimentalne sudbine jer zna da je Colette mnogo više od zaljubljene žene. No malo je zločina koji donose goru kaznu od te veliko- dušne pogreške: da se žena cijela prepusti tuđim rukama.

Autentična ljubav mora se zasnivati na uzajamnom priznavanju dvije slobode. Svatko od ljubavnika tako bi se osjećao i kao on sam i kao drugo. Nitko se ne bi odrekao transcendencije, nitko se ne bi osakatio. Oboje bi u svijetu zajedno otkrivali vrijednosti i ciljeve. Za jednog i drugog ljubav bi bila otkriće sebe sama kroz darivanje sebe i obogaćivanje svemira. U svojem djelu *La Découverte de soi* (*Otkrivanje sebe*), Georges Gusdorf vrlo točno sažima ono što muškarac traži od ljubavi:

Ljubav nas otkriva nama samima tako što nas izvlači iz sebe samih. Potvrđujemo se u doticaju s onime što nam je strano i komplementarno. Ljubav kao oblik spoznaje otkriva nova neba i nove zemlje u samome kra- joliku u kojemu oduvijek živimo. U tome leži velika tajna: svijet je drugo, sam ja sam drugo. I više nisam jedini tko to zna. Još bolje: netko me to naučio. Žena dakle igra nužnu i ključnu ulogu u svijesti koju muškarac o sebi ima.

Iz toga proizlazi važnost koju mladić pridaje prvim ljubavnim iskustvi- ma⁴³¹. Vidjeli smo kako se Stendhal i Malraux oduševljavaju čudom zbog kojega »sam ja sam drugo«. No Gusdorf griješi kad kaže: »Jednako tako muškarac ženi predstavlja nužnog posrednika između nje same i nje same«, jer danas ženin položaj nije *jednak* muškome. Muškarac se otkriva u oblič- ju drugoga, ali ostaje on sam i njegovo je novo lice integrirano u njegovu sveukupnu osobnost. Za ženu bi vrijedilo isto samo kad bi jednako esenci- jalno egzistirala kao za-sebe. To bi podrazumijevalo da žena ima ekonom- sku neovisnost, da se projicira prema vlastitim ciljevima i bez posrednika nadilazi prema zajednici. Tada bi bile moguće ravnopravne ljubavi, kao što je ljubav Kya i May koju opisuje Malraux. Moguće je čak da žena igra muževnu i dominantnu ulogu poput gospođe Warens s Rousseauom ili Lee s Chérijem. No, u većini slučajeva, žena se spoznaje samo kao drugo: njezino za-drugoga se miješa s njezinim samim bićem. Ljubav za ženu nije posrednik između nje same i nje same jer se ona ne pronalazi u svojoj su-

431 Vidi prvi svezak.

bjektivnoj egzistenciji. Ostaje preplavljena onom ljubavnicom koju muškarac nije samo otkrio, nego i stvorio. Njezin spas ovisi o toj despotskoj slobodi koja ju je utemeljila i koja je u jednom trenu može poništiti. Žena provodi život strepeći pred onim koji drži njezinu sudbinu u svojim rukama, a da to sasvim ni ne zna ni ne želi. Žena je u opasnosti u drugome, kao uplašen i nemoćan svjedok vlastite sudbine. Protiv svoje volje tiranin i krvnik, taj drugi unatoč njoj i sebi ima neprijateljsko lice: umjesto priželjkivanog jedinstva, zaljubljena žena doživljava najgoru usamljenost, a umjesto suradnje borbu i često mržnju. Ljubav je u žene vrhovni pokušaj nadvladavanja ovisnosti na koju je osuđena njezinim prihvaćanjem. Ali čak i kad se na nju pristalo, ovisnost se može živjeti samo u strahu i poniznosti.

Muškarci su se nadmetali u proglašavanju ljubavi vrhovnim postignućem za ženu. »Žena koja voli kao žena zbog toga samo postaje još više žena«, kaže Nietzsche. Balzac piše: »U višem redu ideja, život muškarca je slava, život žene ljubav. Žena je jednaka muškarcu samo ako svoj život pretvori u vječitu žrtvu, kao što je život muškarca vječito djelovanje.« No i to je opet okrutna obmana jer ono što žena nudi u žrtvu muškarcu se nimalo ne zamaraju prihvatiti. Muškarac ne treba bezuvjetnu odanost koju traži, ni idolatrijsku ljubav koja mu laska taštini. Prihvaća ih samo pod uvjetom da sam ne mora udovoljiti zahtjevima koje ti ženini stavovi od njega podrazumijevaju. On ženi propovijeda o davanju, ali ga njezini darovi izluđuju. Njoj je neugodno zbog nepotrebnih darova, neugodno zbog svoje uzaludne egzistencije. Onoga dana kad će žena moći voljeti u svojoj snazi, a ne slabosti, ne da bi pobjegla od sebe, nego da bi se našla, ne da bi se odrekla sebe, nego da bi se afirmirala, tada će ljubav za nju kao i za muškarca postati izvor života, a ne smrtna opasnost. Dotad, ljubav u svojem najdirljivijem obliku nastavlja biti prokletstvo koje lebdi nad ženom zatvorenom u ženskom svemiru, osakaćenom ženom, nesposobnom da bude sama sebi dovoljna. Bežbrojne mučenice ljubavi posvjedočile su o nepravednosti sudbine koja im kao krajnji spas nudi jalovi pakao.